

SZEGŐ GYÖRGY *Történelemkép – képtörténelem**

Több mint negyven évvel a nemzetiszocialista rezsim európai bukása után Bécsben előbukkant egy koffer. Csaknem négyszáz, enyhén zöldes – és vörösesbarna színes diapozitív lapult benne. Hamar kiderült, a képek Litzmannstadtban készültek, pontosabban annak gettójában. Így nevezték a második világháború idején Lengyelország második legnagyobb iparvárosát, Łódźot. Az az antikvárius, aki a fotókat megvásárolta, megegyezett az eladóval, hogy titokban tartja annak kilétét. Kutatás indult, melynek során először a fotótechnológiából, majd az Agfa gyár nyilvántartásaiból bebizonyosodott, a képek korabeliek, 1940–44 között készültek. A bűnügyi szakértők tisztázták, a diaüvegek és a koffer is eredetiek.

A képek lódzi származását is hitelesítették azok a fotók, amelyeket ott párhuzamosan készített egy odavalósi fogoly, *Mendel Grosman*. Csak emezek fekete-fehér negatívon maradtak fenn Izraelben, ahová egy túlélő vitte magával, még 1945-ben. Az első izraeli-egyiptomi háborúban Egyiptom zsákmányként máig nyomuk veszett. Most a kópiáik segítségével azonosították a színes diák keletkezési helyét. Nem a téma egyedülálló, csupán a színes hordozóanyag. Csináltak ott felvételeket egy német propaganda-stáb tagjai is. A háttér ugyanaz a lódzi nyomorregnyed, ahol a gettó területét kijelölték, csak éppen a jelenetek kissé eufémisztikusak. A katonai stúdió filmjén nem láthatók agyonlőtt kenyértolvajok, megbecslelt, agyonvert és akasztott aggastyánok, csontvázvá ázhatott és dolgoztatott gyermekek. Általában a színes-fotós is

kerülte az ilyesmit. A teljes valóságot Grosman fotóiról ismerheti a világ. Egyrészt a motívumok ilyenfajta analízise, másrészt az a tény, hogy több képet a szigorúan őrzött gettó falain kívülről exponáltak, azt a feltételezést valószínűsítette, ezeket nem fogoly fényképezte.

Az SS-1 rendszámú nyitott Mercedes gépkocsinhoz – „magas látogató” a címe – sem férközhetett más, mint a gettóparancsnokság egy tagja. A Himmler-látogatás napja és a diák számozása segített a helyes kronologikus sorrendet felállítani. A diakereteken a teljes német személyzet neve ott olvasható. A parancsnoké is, őt születésnapj csokrok és torták között, idilli hangulatban láthatjuk. Egyedül bizonyos *Walter Genewein* portréja alatt nem olvasható magyarázó szöveg. Az írásos dokumentumokkal együtt ez a tény kétséget kizáróan azt mutatja, ő volt a lelkes fotográfus. Az áruló fotón Genewein úr úgy kapta le önmagát, hogy íróasztalán éppen az elkobzott fém pénzeket szortírozza, rollnizza. Előzőleg Salzburgban volt sikeres üzletember. '33-tól párttag, családját is hátrahagyva, önként jelentkezett a Łódźi szolgálatra. A levéltárak őrzik azt a levélváltást, amely közte és az Agfa gyár között két tekercs film minőségi hibája ügyében íródott. A hivatalnok fenyegetőzve hivatkozik a fontos szolgálati feladatra, amelyhez kifogástalan színvonalú matériára van szükség.

A képeket 1947-ben Genewein megmutatta egy osztrák bíróságnak, amellyel sikerült elhítenie, azokat a zsidó „önkormányzat”-tal egyetértésben a „vézskor” dokumentumaként őrizte meg az utókornak. De mire is szánta azokat eredetileg? Patologikus magyarázat is kínálkozik, de írásos anyag tanúsítja, ezekből olyan „múzeumot” akart felállítani, amely a gettó „teljesítményét” szemlélteti. Egy fogoly tudóssal próbaképpen be is rendezett egy részleget: „A keleti zsidók szokásai és erkölce” címmel. Ez az anyag a náci propaganda-minisztériumot is megjárta. Ott mint túlhaladott vizsgáladást feleslegesnek minősítették. „Hiszen a zsidók a gettóban már elvesztették eredeti életterüket” – szólt a precíz indoklás. A parancsnok ezután szabott statisztikai-gazdasági irányt a „gyűjtés” továbbfejlesztésének és az anyag tematikus rendszerezésének. Azt kívánták dokumentálni a fotókkal, milyen minimális eszközökkel, milyen embertelen körülmények között, mégis milyen emberfeletti ipari teljesítményt képes elérni ez az „intézmény”. A képek tíz százaléka ábrázolja az ott teljesen mindennapos halált és futószalagszerű, mégis rituálisan megtartott temetkezéseket. Ezeknek is „legköltségkímélőbb” formáit. A nemrégben Bécsben rendezett kiállítás mai alcíme a halál előszobájáról beszél, valójában ez már maga a szalon.

Tény, hogy 160 ezer ember lakott az „átmeneti megoldásként” jelölt leírhatatlan körülmények között. Több mint hetvenezret Chlewno, hatvanezret Auschwitz megsemmisítő táborába deportáltak. 877 túlélő, a „kiköltöztetési csoport” maradt életben, tehát harmincezren a gettóban haltak meg. A képek minden eddigi filmdokumentumot és -adaptációt átértékelnek. Talán mert színesek. Ezek a rémképek eddig csak fekete-fehérben gyötörték az emberiség lelkiismeretét. Mostantól színesben kell elszámolnia magában egy európai magas kultúra drasztikus eltüntetésével. A lassú tömeggyilkosságot a színes „napfényfilmek” csak verőfényben lehetett megörökíteni. A képeken mindenütt süt a nap. Rettenetes kontraszt.

* „*Unser einziger Weg ist Arbeit*”; Das Getto in Łódź. 1990 Jüdisches Museum Frankfurt am Main und Erhard Löcker Verlag Wien.